

DE GASTHUISSTRAAT

Gastles over
de Tweede Wereldoorlog
in Steenwijk

Routebeschrijving
bij een wandeling
door de Gasthuisstraat
in Steenwijk

Uitgave
Stichting Stolpersteine Steenwijk

met dank aan
Gemeente Steenwijkerland
Vrijheid Steenwijkerland
Stadsmuseum Steenwijk
Werkgroep Joods Steenwijk van de Historische Vereniging Steenwijk

© Harma B. Prinsen-de Vroome
2024

De synagoge

Kornputsingel hoek Gasthuisstraat

Hier stond de laatste synagoge van Steenwijk. Een synagoge is een Joods gebedshuis. Na de oorlog waren er niet genoeg [Joodse mensen in Steenwijk](#) om zo'n groot gebouw te onderhouden en is de synagoge verkocht.

Nu is hier een huis waar de mannengroep 'de Odd Fellows' bij elkaar komt. Zij hebben grote foto's op de ramen aangebracht. Zo kun je zien hoe de synagoge eruitzag.

Op de hoek zie je een kleine bronzen gedenksteen met een [davidster](#), die herinnert aan de synagoge.

Wanneer stond de synagoge hier?

Het Gedenkteken voor de Joodse Steenwijkers

Het pleintje tussen de Kornputsingel en de Gasthuislaan

Dit monument ter herinnering aan de Joodse oorlogsslachtoffers staat bij het hek naar Rams Woerthe.

Op een zespuntige davidster staan twee zuilen. Op die zuilen zijn bronzen tegels aangebracht. Daarop staan de namen van 51 Joodse Steenwijkers die in de oorlog door de nazi's zijn gedood.

Daniël en zijn zusje Mirjam waren de jongste slachtoffers. Hoe oud werden ze?

Wie was het oudste slachtoffer?

Op de zuilen staan teksten in het Nederlands en het [Hebreeuws](#). Dat is taal van de Joden, die wordt geschreven met Hebreeuwse letters.

Welke Nederlandse zin staat langs de bovenranden van de zuil?

Bij het gedenkteken worden vaak bloemen en steentjes gelegd. Op 4 mei is er een officiële kranslegging. →

← Ook bij het monument ter herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in [Park Rams Woerthe](#) worden op 4 mei bloemen en kransen gelegd.

Een struikelsteen voor Eduard

Bij het bankje naast het gedenkteken

Er liggen nu meer dan 100.000 van deze steentjes in meer dan 30 landen.

Daar ligt een klein koperkleurig vierkantje. Het is een [Struikelsteen of Stolperstein](#). Stolpersteine zijn door de Duitse kunstenaar, [Gunter Demnig](#) bedacht om de slachtoffers van de [nazi's](#) te herinneren bij de huizen waar ze hebben gewoond.

In Nederland zijn er al meer dan 10.000 gelegd. In Steenwijkerland liggen 62 Stolpersteine: 8 in Blokzijl, 1 in Eesveen en 53 in Steenwijk.

De Stolperstein bij het bankje is in 2017 gelegd voor Eduard. Hij woonde in een van de kleine huisjes die hier langs de gracht hebben gestaan, maar die zijn afgebroken. Hij was een verarmde veehandelaar. Zijn vrouw was al gestorven toen hij in de zomer van 1942 van de bezetter naar een werkkamp voor Joodse mannen moest. In oktober moesten de mannen naar [Westerbork](#). Dat was een kamp waar mensen waren totdat de treinen hen naar een [concentratiekamp](#) brachten.

Kun je op de Stolperstein van Eduard zien in welk concentratiekamp hij stierf? Zoek op het gedenkteken zijn naam op, daar kun je ook zien hoe oud hij werd.

Een huis van verzet

Gasthuisstraat 38.

In de oorlog woonden op nr.40 in de Gasthuisstraat Cella en Hendrik achter de fietswinkel van hun zoon Moos. Cella was een Joodse vrouw. Ze was getrouwd met een niet-Joodse man. Joodse mensen die met een niet-Jood waren getrouwd kregen een [J op hun persoonsbewijs](#) en moesten ook [de gele ster](#) dragen. Ze mochten nog wel in Steenwijk blijven en hun kinderen mochten dat ook. Hendrik, Cella en hun zoon hielpen bij het zoeken naar onderduikadressen, ze regelden vervoer voor [onderduikers](#) en zij zorgden ervoor dat er eten, geld en [bonnen](#) om iets te kopen naar de onderduikadressen gingen.

Op nr.38, waar nu het pizzarestaurant is, woonden Marcus en Jo. Marcus was een Joodse man die getrouwd was met een niet-Joodse vrouw. Jo en Marcus verborgen een Joods echtpaar uit Duitsland in hun huis en toen dat te gevaarlijk werd, regelden ze dat hun onderduikers in Giethoorn konden onderduiken. Als er Joden waren, die niet meer wisten waar ze heen moesten, klopten ze aan bij Jo en Marcus in de Gasthuisstraat. Die gaven hun een nachtje onderdak en dan probeerden ze samen met hun burens een veilig plekje te vinden. Hun zoon Izak was negentien jaar toen de oorlog uitbrak en hij was zo boos over het onrecht dat de nazi's mensen aandedden, dat hij alles aandurfde om mensen in nood te redden. Hij haalde de zieke Bram op uit Zwolle. Daarvoor regelde hij een vrachtauto. Hij deed of hij een Duitse soldaat was, maar in werkelijkheid haalde hij Bram warm ingepakt in dekens op uit het huis van Brams ouders en bracht hem naar een veilig adres in Giethoorn.

Hij haalde een oude Joodse man met de trein op uit Amsterdam en bracht hem achterop zijn fiets naar familie van de mensen waar hij eerder Bram had ondergebracht. Als een onderduiker een dokter nodig had bracht Izak de dokter erheen, desnoods ging hij met een bootje.

Zijn oom Joseph zat in [Kamp Conrad](#). Dat was een werkkamp voor Joodse mannen. Joseph was zo ziek dat Marcus erg bezorgd was over zijn broer in het kamp. Izak zei: "Die haal ik eruit." Samen met iemand die een vrachtauto had, reed hij in de nacht naar Rouveen en bevrijdde zijn oom. Die bleef een dag bij Jo en Marcus in de Gasthuisstraat. Izak zette hem de volgende nacht achterop zijn fiets en leverde hem af op een veilig adres in Ossenzijl.

Enkele maanden later, nadat de mannen uit Kamp Conrad al naar Westerbork waren gestuurd, bevrijdde hij samen met twee andere mannen zijn oudoom en een neef van zijn vader uit Westerbork. Iedereen die door Izak is gered overleefde de oorlog.

Izak durfde het en deed het.

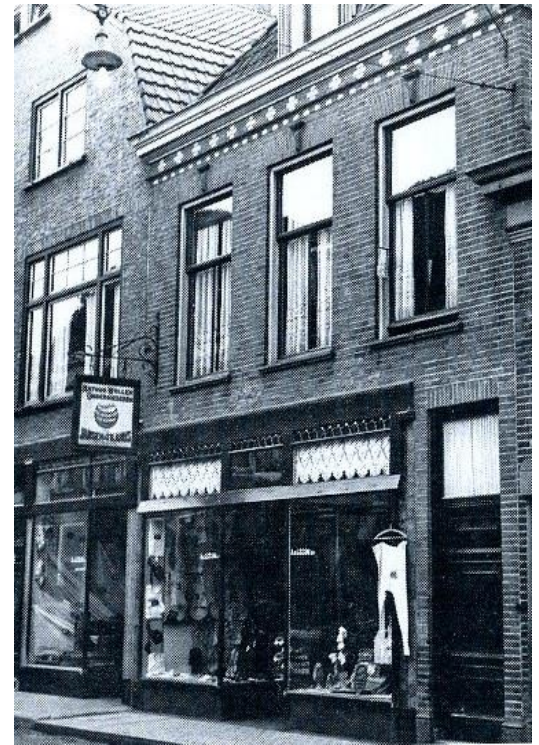
Was Izak een waaghals of een held?
Zou jij dit durven als je wist dat anderen in gevaar zijn?

Stolpersteine voor Abraham en Sebilla

Gasthuisstraat 39

Waar nu een beddenwinkel is liggen Stolpersteine voor Abraham (Bram) en Sybilla. Ze hadden een kledingwinkel. Maar ze verkochten ook beddengoed en zelfs vloerkleden. Bram had de winkel overgenomen van zijn ouders. De zaken gingen zo goed dat hij het pand ernaast erbij kocht.

Abraham moest in Kamp Conrad werken. Op 3 oktober moesten de mannen uit het kamp lopend naar station Meppel. Daar stapten ze in de trein naar Westerbork. De volgende dag moest Sebilla daar ook heen. Ze bleven tot 9 oktober in Westerbork, toen vertrok hun trein naar vernietigingskamp, Auschwitz, daar zijn ze direct bij aankomst gedood.

Kijk op de Stolpersteine. Je kunt zien op welke dag ze zijn gestorven. Kun je uitrekenen hoe lang de trein deed over de reis van Westerbork naar Auschwitz?

De moeder van Abraham woonde met Abrahams zuster in de Gasthuislaan. Zij werden ook slachtoffer van de nazi's, evenals de broer van Abraham, die aan de Kornputsingel woonde. Bij hun huizen liggen Stolpersteine.

Gasthuislaan 21

Kornputsingel 28

De Duitsers sloopten langs de Noordzeekust huizen. Daarom moest een schoenmaker uit Zandvoort zijn huis uit. Toen het huis van Abraham en Sebilla leeg stond, werd de schoenmaker daarheen gestuurd. In de winkel van Abraham en Sebilla had hij een werkplaatsje waar hij de kapotte laarzen van de Duitse soldaten moest repareren.

Stolpersteine voor Hijman, Carolina, Mirjam en Daniël

Gasthuisstraat 39

Tussen de bloemen en planten van de bloemisterij liggen vier Stolpersteine. Ze zijn er gelegd voor Hijman en Carolina die hier in 1939 kwamen wonen. Hijman studeerde nog voor [rabbijn](#), maar hij mocht wel al de diensten in de synagoge leiden en hij gaf Joodse les aan kinderen en volwassenen. In april 1940 kregen ze een dochtertje, Mirjam. In maart 1941 werd hun zoontje Daniël geboren. Hij was het enige Joodse kind dat in de oorlog in Steenwijk is geboren.

Ook godsdienstleraren ontkwamen niet aan de werkkampen. Hijman kreeg in augustus 1942 een oproep om zich te melden in een kamp in Ruinen. Een dag later moest hij naar Westerbork. Carolina kreeg enkele dagen later het bevel daar ook heen te gaan met haar kinderen. Ze bleven 8 maanden in Westerbork, maar uiteindelijk stapten zij in hun laatste trein. Die reed naar vernietigingskamp Sobibor, waar ze stierven.

Op welke datum zijn ze daar gedood?

Verenigingen, scholen en gewone inwoners uit Steenwijk betaalden de onkosten voor het leggen van de Stolpersteine. Soms gaat een [schoolklas](#) er langs. Hier zie je schoolkinderen bij de Stolpersteine voor Hijman, Carolina en hun kinderen Mirjam en Daniël.

Ze leggen bloemen en steentjes neer en ze zeggen een gedicht op.

Ze staan er stil en ze bedenken hoe erg het is als mensen niet in vrede kunnen leven, hoe onrechtvaardig het is dat sommige groepen slachtoffer worden om hun geloof of afkomst. Ze hopen dat mensen tenminste iets hebben geleerd van de ellende van de [Holocaust](#). Zo wordt het uitmoorden van de Joden in de Tweede Wereldoorlog genoemd.

Heel stil denken ze: *“Nooit meer oorlog.”* Maar er is nog op veel plaatsen op de wereld oorlog. In Nederland is gelukkig al heel lang vrede.

Hoe lang is het in ons land al vrede?
Weet je of er nu nog ergens oorlog is?

Stolpersteine voor Clara, Betty, Josef en Margreet

Markt 10

Aan de Markt staat op nr.12 een smal pandje. Het ziet er nog bijna net zo uit als op deze foto. Op het zonnenscherm van het hoogste huis stond:

S. van der Horst
DE BIJENKORF

Hier was de winkel van Simon van der Horst waar je alles wat van stof was kon kopen: kleren, ondergoed, beddengoed, handdoeken. Toen de zaken goed gingen, kocht Simon ook de panden op nr.10 en nr. 8. Hij maakte er één grote winkel van. De mensen gingen om iets te kopen de ene deur in en de andere deur uit, zoals bij een bijenkorf in en uit vliegen.

Zoek uit wat voor winkels er nu op deze adressen zijn.

Simon was getrouwd met Clara. Ze kregen drie kinderen: Betty, Joseph en Margreet. Vader Simon stierf in 1933 onverwacht. Clara probeerde de zaak open te houden, maar drie panden naast elkaar was teveel. Ze verkocht twee winkels. Ze woonde met haar kinderen boven de winkel van het middelste huis. In de oorlog mocht de winkel niet openblijven, omdat Clara Joods was. In de zomer van 1941 mochten de Joodse kinderen niet langer naar een gewone school. Betty en Joseph moesten naar een Joodse school in Zwolle. Margreet kreeg les van Meester Moos in zijn huis.

Zoek op de website van Struikelsteen.nl de lesbrieven over Margreet, zomaar een meisje uit Steenwijk op. Daarin kun je lezen wat er in de oorlog gebeurde en waarom er Stolpersteine voor Clara, Betty, Joseph en Margreet aan de Markt liggen.

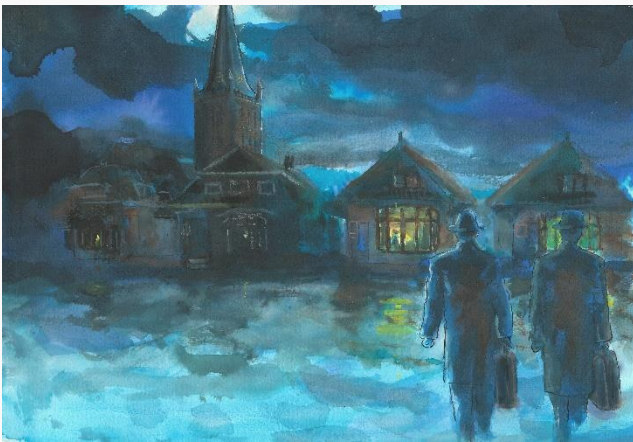

Stadsmuseum

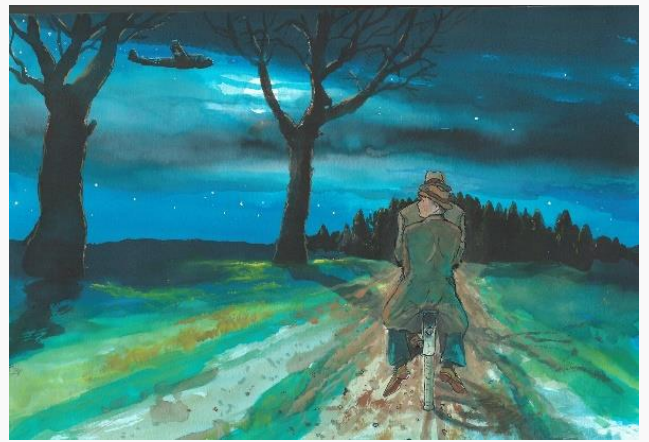
Markt 64 en 60 en de website vrijheidsteenwijkerland.nl

in 2022 is gestart met het project Vrijheid Steenwijkerland. Schrijfster [Daniëlle Schothorst](#) schreef voor leerlingen op de basisschool verhalen over vrijheid en over onvrij zijn. [Géwout Esselink](#) maakte er tekeningen bij. Inmiddels staan er vijftien verhalen met tekeningen op de site.

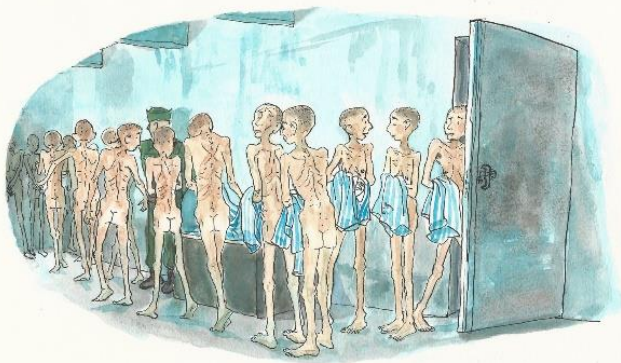
Vier verhalen gaan over de Tweede Wereldoorlog. De tekeningen bij die verhalen worden in april 2024 geëxposeerd in vier vensters van het Stadsmuseum. Wie een telefoon of iPad kan en mag meenemen, kan naar de website vrijheidsteenwijkerland.nl gaan. Daar kun je de verhalen lezen en je kunt ook luisteren naar de verhalen die door kinderen worden voor-gelezen.

de nieuwste tekening (groep 7/8) gemaakt in 2024 bij
[IN DE ONDERDUIK](#)

tekening voor groep 7/8
[VERZET IN OLDEMARKT](#)

tekening voor groep 7/8
[DOOR HET OOG VAN DE NAALD](#)

tekening voor groep 5/6
[BEVRIJDING IN KALLENKOTE](#)

Het zijn verhalen over angst, boosheid en verdriet. Maar het gaat ook vaak over mensen die, ook al zijn ze bang en verdrietig iets voor anderen doen. Het gaat ook over mensen die na de verschrikkingen van oorlog probeerden verder te gaan met hun leven. Ze werkten er aan mee dat de verhalen werden verteld, zodat we ook nu nog weten wat er gebeurde.

Hoe voel je je als je deze tekeningen van Géwout ziet en de verhalen van Daniëlle hoort of leest?

De vragen en jouw antwoorden

De synagoge

De synagoge was hier tussen _____ en _____.

Het Gedenkteken voor de Joodse Steenwijkers

Het oudste slachtoffer was _____ ze werd 92 jaar.

Mirjam werd _ jaar en Daniël werd _ jaar.

Een Struikelsteen voor Eduard

Eduard stierf in concentratiekamp _____. Hij werd __ jaar.

Een huis van verzet

Ik vind dat Izak een _____ was. Als ik wist dat anderen in gevaar zijn zou ik

Stolpersteine voor Abraham en Sebilla

De trein die van Westerbork naar Auschwitz ging deed daar _ dagen over.

Stolpersteine voor Hijman, Carolina, Mirjam en Daniël

Ze zijn in concentratiekamp Sobibor gedood op __ _____

Het is al __ jaar vrede in ons land.

Er is nu oorlog in _____

Stolpersteine voor Clara, Betty, Josef en Margreet

Op de adressen Markt 8, 10 en 12 zijn nu

_____, _____ en _____

Stadsmuseum VrijheidSteenwijkerInd.nl

Zo voel ik mij als ik naar de tekeningen van Géwout kijk en

de verhalen van Daniëlle lees of hoor:

Steenwijk telde veel Joodse inwoners. Op dit moment herinnert nog weinig aan hen. In deze lesbrief

‘DE GASTHUISSTRAAT’

wordt over hen verteld aan de hand van wat we zien als we wandelen van de Gasthuispoort door de Gasthuisstraat naar de Markt.

In deze routebeschrijving lezen we de verhalen.

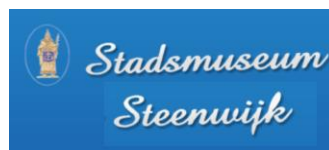
Ook thuis en op school kun je met deze lesbrief op zoek gaan naar informatie over dit stukje van de Joodse geschiedenis in Steenwijk.

Op STRUIKELSTEEN.NL staat [een link om de routebeschrijving te downloaden.](#)

In de tekst op internet staan onderstreepte hyperlinks voor meer informatie.

[gemeente](#)

[Historische Vereniging
Steenwijk en Omstreken](#)